

Střední škola stavební a dřevozpracující, Ostrava

ŠKOLNÍ PROGRAM PROTI ŠIKANOVÁNÍ

Platnost od : 1. 9. 2018

Zpracovali: pracovníci ŠPP - Mgr. Kamil Naščak, Mgr. Jitka Vernerová, Mgr. Lenka Bařinová

Schválil: Ing. Jan Štursa, ředitel školy

Obsah:

- A. Úvod
- B. Vymezení fenoménu šikanování
- C. Šikana zaměřená na učitele nebo jiné pracovníky školy
- D. Školní program proti šikanování – komponenty (hlavní součásti)
- E. Krizový plán – postupy řešení při výskytu šikany ve škole
- F. Krizový plán – postupy řešení při ohrožení střelnou zbraní, nožem, výbušninou chemickou látkou apod.
- G. Krizový plán – postupy řešení při šikaně zaměřená na učitele nebo jiné pracovníky školy
- H. Nápravná opatření
- I. Podávání podnětů, stížností a oznámení
- J. Doporučená literatura a informační zdroje
- K. Přílohy

A. Úvod

Šikanování je mimořádně nebezpečná forma násilí, která ohrožuje základní výchovné a vzdělávací cíle školy. V místech jejího výskytu dochází ke ztrátě pocitu bezpečí žáků a pracovníků školy, který je nezbytný pro harmonický rozvoj osobnosti a efektivní výuku. Na rozdíl od jiných druhů násilí je šikana zvláště zákeřná, protože často zůstává dlouho skrytá. Tak i při relativně malé intenzitě šikany může u jejích obětí docházet k závažným psychickým traumatům s dlouhodobými následky a k postupné deformaci vztahů v kolektivu.

Šikanování se ve své zárodečné formě vyskytuje prakticky na všech školách! Pocit bezpečí každého jedince a jeho začlenění do kolektivu je základní podmínkou vytváření produktivního prostředí a dobrého sociálního klimatu třídy, učitelského sboru a školy.

Šikanování v jakékoli formě a podobě nesmí být pracovníky školy akceptováno.

B. Vymezení fenoménu šikanování

(1) Šikana je agresivní chování ze strany žáka/ů vůči žákovi nebo skupině žáků či učiteli, které se v čase opakuje (nikoli nutně) a je založeno na vědomé, záměrné, úmyslné a obvykle skryté snaze ublížit fyzicky, emocionálně, sociálně a/nebo v případě šikany učitele také profesionálně. Šikana je dále charakteristická nepoměrem sil, bezmocností obětí, nepřijemností útoku pro oběť a samoučelností agrese.

(2) Podoby šikany:

- **Přímá šikana** může mít podobu fyzickou (např. bití, plivání, tahání za vlasy), verbální (např. vulgární nadávky, zraňující komentáře k rase, národnosti, etnicitě, náboženství nebo sexualitě, výhrůžky, násilné a manipulativní příkazy); nebo neverbální (např. urážlivá gesta a zvuky, zírání, používání zstrašujících nebo výhrůžných výrazů ve tváři, nebo v řeči těla, ničení/schovávání/kradení věcí nebo učebních pomůcek).
- **Nepřímá šikana** má za cíl způsobit emocionální a psychologické utrpení a poškodit sociální status oběti. Tato šikana je vykonávána způsobem, kdy útočník působí bolest tak, aby to vypadalo, že žádný takový zájem ve skutečnosti nemá. Hlavní agresor k útoku často využívá prostředníka, neútočí přímo. Nepřímá šikana je většinou nefyzická, nicméně v některých případech může být také třetí strana manipulována do situace, kdy má zapříčinit fyzické ublížení. Nefyzické formy nepřímé šikany pak mohou zahrnovat záměrnou ignoraci nebo izolování žáka nebo učitele rozšiřování zákeřných pomluv a lží, neoprávněná nařčení ze sexuálního obtěžování nebo nespravedlivého hodnocení (u učitele), ničení pověsti a reputace, ponižování před ostatními žáky i pedagogy, nepřijemné sexuální provokace.
- Jednou z nejčastějších forem šikany je také elektronická šikana, tj. **kyberšikana**, která může mít podobu např. zakládání falešných profilů na jméno žáka či učitele s dehonestujícím obsahem, prezentace ponižujících videí na portálech, jako je youtube.com, spoluzaci.cz nebo facebook.com apod., prezentace zraňujících komentářů na webu, rozesílání vulgárních nebo výhrůžných koláží s tváří žáka nebo učitele či příslušníků jeho rodiny, výhrůžné SMS nebo e-maily apod. Oproti šikaně tváří v tvář má kyberšikana ze své podstaty mnohem větší dosah, čímž ještě více zhoršuje prožívání oběti. Pokud je oběť šikanována ve třídě, svědky pomluv, nadávek, posmívání a ztrapňování je max. několik desítek lidí. V prostředí internetu může být svědkem (ale i útočníkem) stejného chování i několik desítek tisíc lidí. Kyberšikana bývá u dětí školního věku často doplňkem klasické přímé a nepřímé šikany. Je tedy důležité při řešení prověřit případné souvislosti s klasickou šikanou. Tedy pokud probíhá klasická šikana (např. nadávky, ponižování), je nutné zjistit situaci oběti v kyberprostoru (mobil, profil, chat apod.) a naopak. Škola by se kyberšikanou měla zabývat vždy, když se o ní dozví. Základním úkolem musí být zmapování konkrétního případu, které škole pomůže rozhodnout se pro správný postup řešení.

(3) Hranice, která odlišuje šikanování od škádlení nebo agrese, bývá někdy nezřetelná. U žáků se za šikanování nepovažuje **škádlení nebo agrese**, které nemá znaky šikanování. Jedním z rozlišujících prvků je schopnost žáka škádlení opětovat, bránit se mu, zastavit ho. Ve chvíli, kdy se žák škádlení nebo agrese neumí nebo nemůže bránit, cítí se bezradný a bezmocný, a přesto škádlení nebo agrese pokračuje, pak toto chování přerůstá v šikanu. Podobně, jedná-li se o šikanu pedagoga žáky, pak šikana není zlobení a nerespektování ze strany žáků, které postrádá znaky

šikany. Naopak přerůstá v šikanu, stává-li se vědomým, záměrným, úmyslným a cítí-li pedagog, že není v jeho moci jej zastavit, cítí se bezbranně, ztrácí autoritu a poměr sil v rolích žák/žáci x pedagog se obrací.

(4) Většina obětí šikany a jejich svědků se snaží situaci udržet co nejdéle v tajnosti, bojí se někomu svěřit. Důsledkem může být podcenění závažnosti a rozsahu výskytu šikany nebo obtížné nalezení útočníků. Proto je v prevenci velmi důležité zaměřit se specificky na identifikaci rizikových znaků a signálů pro výskyt šikany.

(5) Důvodem nebo obsahem šikany může být jakákoli odlišnost žáka nebo pedagoga, např. fyzická zdatnost, vzhled, hmotnost, barva pleti, tělesná neobratnost, inteligence - snížení rozumových schopností, nebo naopak nadání, jazyková/komunikační bariéra, socio-ekonomická odlišnost, psychická odlišnost, speciální vzdělávací potřeby žáka apod. Šikana může mít také specifický obraz, odehrává-li se ve vztahu k žákům nebo pedagogům z důvodu etnicity, rasové nebo národnostní příslušnosti, náboženského vyznání nebo víry (často také v kombinaci s pohlavím např. muslimské dívky, židovští chlapci apod.), sexuální orientace (nejčastěji proti homosexuálům) apod.

Trestně-právní hledisko šikany

(1) V zákoně č. 40/2009 Sb, trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „trestní zákoník“) ani v jiném zákoně není šikana sama o sobě definována jako trestný čin nebo přestupek, přesto **šikana může svým charakterem naplňovat znaky přestupku či trestného činu.**

(2) **Protiprávní jednání s prvky šikany může být kvalifikováno jako přestupek.** Nejčastěji se bude jednat o přestupky proti občanskému soužití (např. ublížení na cti, vyhrožování újmou na zdraví atd.). Za přestupek je odpovědná osoba starší 15 let.

(3) **Závažnější forma šikany může vykazovat znaky skutkové podstaty například těchto trestných činů:** proti zdraví: § 145 Těžké ublížení na zdraví; § 146 Ublížení na zdraví; proti svobodě a právům na ochranu osobnosti, soukromí a listovního tajemství: § 171 Omezování osobní svobody; § 173 Loupež; § 175 Vydírání; § 177 Útisk; dále pak trestných činů proti lidské důstojnosti v sexuální oblasti: § 185 Znásilnění; § 186 Sexuální nátlak; § 187 Pohlavní zneužití; § 191 Šíření pornografie; § 192 Výroba a jiné nakládání s dětskou pornografií; trestných činů proti majetku: § 205 Krádež; § 228 Poškození cizí věci; konečně se může jednat i o trestné činy narušující soužití lidí: § 353 Nebezpečné vyhrožování; § 354 Nebezpečné pronásledování.

(4) Je-li šikana motivována důvody, jako jsou zdravotní postižení, etnicita, náboženství a podobně, a splňuje-li znaky podle příslušných níže uvedených ustanovení trestního zákoníku, lze v určitých případech uvažovat také o trestném činu hanobení národa, rasy, etnické nebo jiné skupiny osob, případně i podněcování nenávisti vůči skupině osob nebo k omezování jejich práv a svobod (§ 355, resp. 356 trestního zákoníku). Takovýto motiv může rovněž u některých výše uvedených trestných činů podmiňovat užití přísnější klasifikace, tedy možnost udělení vyššího trestu.

(5) **Kyberšikana** obdobně jako školní šikana sice není sama o sobě trestným činem ani přestupkem, ale její projevy mohou naplňovat skutkovou podstatu např. těchto trestných činů: nebezpečné pronásledování (tzv. stalking, § 354 trestního zákoníku) – např. dlouhodobě opakované pokusy kontaktovat všemi dostupnými prostředky oběť, která proto pocítuje důvodné obavy o život nebo zdraví své či svých blízkých; účast na sebevraždě (§ 144 trestního zákoníku) – např. zaslání SMS oběti s úmyslem přimět ji k sebevraždě, kterou skutečně spáchá či se o ni pokusí; porušení tajemství dopravovaných zpráv (§ 182 trestního zákoníku) – např. porušení tajemství listin a jiných dokumentů uchovávaných v soukromí (§ 183 trestního zákoníku), např. zveřejnění fotografií z telefonu oběti; pomluva (§ 184 trestního zákoníku) – např. vytvoření webových stránek, které nepravdivě zesměšňují oběť; šíření pornografie dle § 191 trestního zákoníku (viz sexting); výroba a jiné nakládání s dětskou pornografií (dítětem se rozumí osoba mladší 18 let) dle § 192 trestního zákoníku (viz sexting).

Povinnost přezkazit a oznámit trestné činy uvedené v trestním zákoníku

Přestože, jak bylo řečeno výše, šikana není sama o sobě definována jako trestný čin nebo přestupek, může svým charakterem naplňovat znaky protiprávního jednání na úrovni přestupku nebo trestného činu. Trestní zákoník zakládá v určitých případech povinnost některým činům zabránit, a jiné zmíněným orgánům ohlásit. Smyslem ustanovení o trestnosti nepřekážení trestnému činu je zabránit spáchání některých závažných činů a tím chránit společnost před jejich důsledky. S účinností od 1. 12. 2016 se rovněž níže popsaných trestných činů bude moci dopustit i sama škola jako právnická osoba, kdyby například úmyslně zatajovala, že u nich uvedeným trestným činům dochází.

- **Povinnost překazit páchání nebo spáchání trestného činu** (§ 367 trestního zákoníku): kdo se dozví, že jiný připravuje nebo páchá trestné činy v tomto ustanovení vyjmenované, má povinnost spáchání nebo dokončení takového činu překazit. Jestliže to neudělá a nebránilo mu v tom okolnosti v tomto ustanovení vyjmenované, sám spáchal trestný čin nepřekazení trestného činu a vystavuje se tím trestnímu postihu. **Překazit trestný čin lze i jeho včasným oznámením státnímu zástupci nebo policejnímu orgánu.** V případě šikany by se mohlo jednat například o následující trestné činy: vraždy (§ 140), zabití (§ 141), těžkého ublížení na zdraví (§ 145), zbavení osobní svobody (§ 170), loupeže (§ 173), vydírání (§ 175), znásilnění (§ 185), pohlavního zneužití (§ 187), krádeže (§ 205).
- **Neoznámení trestného činu** (§ 368 trestního zákoníku): kdo se dozví, že jiný spáchal trestné činy v tomto ustanovení vyjmenované, je povinen to bez odkladu oznámit státnímu zástupci nebo policejnímu orgánu. Jestliže to neudělá a nebránilo mu v tom okolnosti v tomto ustanovení vyjmenované, sám spáchal trestný čin neoznámení trestného činu a vystavuje se tím trestnímu postihu. V případě šikany by se mohlo jednat například o následující trestné činy: vraždy (§ 140), těžkého ublížení na zdraví (§ 145), zbavení osobní svobody (§ 170).
- **V uvedených případech má každý povinnost vyjmenované jednání buď překazit, anebo o něm informovat státního zástupce nebo policejní orgán.** V ostatních případech povinnost ze zákona sice nevznikla, ale to neznamená, že oznamovat nelze (nenásleduje sankce za neoznámení). Zároveň je však třeba mít na paměti, že úmyslně lživé obvinění jiného ze spáchání trestného činu může samo představovat trestný čin krivého obvinění (§ 345). Právnícké osoby vykonávající činnost škol, jako poskytovatelé veřejné služby, by měly u každého protiprávního jednání spáchaného v jejich jurisdikci, které naplňuje znaky trestného činu, tyto skutečnosti oznamovat a to zejména proto, že příjemci jejich služeb jsou žáci, které ve většině případů nemohou svá práva účinně vymáhat a jsou proto odkázáni na pomoc druhých (viz odst. 3, bod 3).

Při oznamování a zjišťování informací je zapotřebí mít na paměti **presumpci nevinu**, tedy dokud pravomocným odsuzujícím rozsudkem soudu není vina vyslovena, nelze na toho, proti němuž se vede trestní řízení, hledět jako by byl vinen.

C. Šikana zaměřená na učitele nebo jiné pracovníky školy

(1) Šikana zaměřená na učitele ze strany žáků musí být chápána jako celostní a multidimenzionální problém, který se týká všech členů školy. Není pouze výsledkem osobnostních charakteristik učitele nebo jeho sociálních či pedagogických kompetencí, jak bývá někdy interpretována. Neměla by být proto v žádném případě považována za individuální záležitost konkrétního pedagoga, kterou by si měl vyřešit sám. Odpovědnost za prevenci a řešení šikany nese vedení školy, potažmo také zřizovatel.

(2) Šikana zaměřená na učitele je specifická tím, že dojde k narušení jasně definovaných rolí (učitel × žák) a **žák/student se dostane do pozice větší moci než pedagog, bez ohledu na formálně vyšší moc a autoritu učitele.** Tato forma šikany je tedy charakteristická tím, že strana s nižším statusem a nižší mírou formálně přidělené moci ubližuje straně s vyšším statusem a formální autoritou.

(3) Šikana zaměřená na učitele se nejčastěji odehrává ve škole – ve třídách a na chodbách, nicméně může se odehrávat také mimo školu ve veřejných prostorách, v místě bydliště pedagoga nebo v kyberprostoru.

(4) **Je zapotřebí mít na paměti, že šikanou může trpět i vysoce zkušený a kompetentní pedagog,** který dobře zná svůj předmět, ovládá třídní management a má dobré pedagogické schopnosti. Ani takový pedagog nemusí disponovat kapacitou zamezit některým šikanujícím projevům vůči sobě. Pedagog může vnímat situaci, kdy je šikanován žáky, jako stigma a pociťuje stud a selhání, což mu zároveň často brání vyhledat pomoc u kolegů, vedení školy nebo ve svém okolí. V řešení situace pak pedagoga také oslabuje obecně zažitý mylný názor, že kompetentní pedagogové problém s udržováním kontroly ve třídě nemají. Učitelé se tak mohou ocitnout v paradoxní situaci, ve které jsou činěni zodpovědnými za násilí, které je namířeno proti nim samotným. Je zapotřebí, aby škola vytvořila bezpečné prostředí a atmosféru důvěry, ve kterém bude tento druh rizika – šikana učitele – uznán a budou nastaveny mechanismy a postupy (krizový plán) k ochraně pedagogů a k účinné prevenci a řešení takového chování, se kterými budou všichni žáci, pedagogové a zákonní zástupci seznámeni.

(5) Agresivní chování s cílem ublížit učiteli ze strany vedení (nejčastěji jako *bossing*), kolegů (nejčastěji jako *mobbing*), podřízených kolegů (nejčastěji jako *staffing*), nebo šikana ze strany zákonných zástupců postrádá aspekt rizikového chování žáků. Tyto formy šikany patří do pracovněprávní problematiky a postupy řešení vymezuje zákoník práce, případně trestní zákoník či občanský zákoník. Jejich výskyt však zvyšuje pravděpodobnost pro výskyt *šikany mezi žáky* a také *šikany zaměřené na učitele* a jejich prevence a včasné a vhodné řešení musí být akcentovanou součástí vytváření bezpečného prostředí každé školy.

(6) Specifika pro řešení šikany zaměřené na učitele

- Pedagog, který čelí šikaně ze strany žáků, je v dané situaci v pozici oběti, která by neměla zůstat v situaci sama, ale měla by vyhledat pomoc ostatních. Nelze očekávat, že situaci, kterou lze klasifikovat jako šikanu, vyřeší pedagog v pozici oběti sám. Proto je zapotřebí, aby tuto skutečnost škola neočekávala a nevyžadovala. Naopak je zapotřebí, aby podporovala své pedagogy k vyhledání pomoci, zajistila bezpečí pro pedagoga a řešila vzniklou situaci se žáky, rodiči a ostatními pedagogy.
- V případě bezprostředního ohrožení pedagoga žákem/žáky se pedagog řídí krizovým plánem školy. Pokud je tento plán nedostatečný, zajistí si pedagog pro sebe bezpečí (odejde ze třídy, přivolá si pomoc apod.) a požádá o spolupráci jiného kolegu nebo vedení školy pro zajištění dohledu ve třídě, případně izolaci agresora a zajištění bezpečí pro ostatní žáky ve třídě vyžaduje-li to situace.
- Je zapotřebí, aby pedagog sám, jeho kolegové i vedení školy porozuměli tomu, že pedagog byl vystaven traumatickému zážitku. Tento zážitek může být bolestným i pro svědky (kolegy nebo žáky ve třídě). Je proto zapotřebí dovolit si čas na zpracování šoku, neobviňovat se, vyhledat si pro sebe sociální podporu od kolegů, přátel, rodiny, monitorovat u sebe znaky stresu, které se mohou objevit i později (např. problémy se spánkem, pozorností, úzkostí, zvýšená citlivost, nechuť k jídlu nebo naopak) a případně vyhledat pro sebe odbornou pomoc.
- Šikana pedagoga bývá často spojena s šikanou mezi žáky. Škola zajistí posouzení sociálních vztahů ve třídě a na základě výsledků nastaví odpovídající řešení.
- Pro třídu, ve které se šikana odehrávala, zajistí škola intervenční program k řešení šikany za účelem znovunastolení bezpečí ve třídě (jedná se o program selektivní nebo indikované primární prevence, nikoli všeobecné prevence).
- Stejně jako u šikany mezi žáky i zde je potřeba, aby po takové situaci škola revidovala mechanismy a postupy (krizový plán), aby bylo zřejmé, jak zacházet s případnými podobnými situacemi v budoucnu.
- V případě, že je pedagog nespokojený s řešením situace ze strany vedení školy, může se obrátit na příslušný inspektorát práce.

D. Školní program proti šikanování – komponenty (hlavní součásti)

Škola se bude snažit zapojit všechny pracovníky do boje proti nevhodnému chování, agresivitě a šikaně. Školní program proti šikanování je jedním z pilířů školního systému prevence rizikového chování ve škole a navazuje na ostatní dokumenty školy.

Školní program proti šikanování má 13 komponent (hlavních součástí):

1. zmapování situace – analýza a evaluace (před a po zavedení programu či opatření a také v jeho průběhu)

Zmapování situace provádí pracovníci školního poradenského pracoviště.

2. motivování pedagogů pro změnu

Vedení školy se snaží o motivaci pracovníků k minimalizaci rizikového chování žáků a k postupům vedoucím k vytvoření bezpečného prostředí ve škole a pozitivního klimatu školy, třídních kolektivů a kolektivu pedagogických i nepedagogických pracovníků.

3. společné vzdělávání a supervize všech pedagogů

Všichni pedagogové školy jsou informováni o legislativním vymezení řešení rizikového chování žáků v rámci pravidelných porad a jsou seznámeni s postupy v rámci řešení rizikového chování. Informace pro pedagogy školy jsou dostupné také v elektronické podobě v rámci umístění digitálních souborů a informací na serveru školy. Pedagogové se v rámci svého DVPP vzdělávají i v problematice rizikového chování žáků a šikany.

4. užší realizační tým

Do užšího realizačního týmu, který řeší výskyt šikany ve škole, patří členové školního poradenského pracoviště – speciální pedagog, školní metodička prevence a výchovná poradkyně.

5. společný postup při řešení šikanování

Šikana je ve škole řešena systémově a podle předem stanovených postupů a pravidel obsažených ve Školním řádě školy a hlavně Školním programu proti šikanování. Je vypracován postup – krizový plán při výskytu šikany ve škole.

6. primární prevence v třídnických hodinách

Třídnické hodiny s žáky se konají minimálně jednou měsíčně. Třídní učitelé během nich řeší důležité organizační věci, zaměřují se na posilování motivace žáků ke studiu i ke správnému chování, na posilování pozitivního klimatu třídy, a snaží se v rámci těchto hodin uskutečňovat také primární prevenci rizikového chování včetně šikany.

7. primární prevence ve výuce

Primární prevence ve výuce prolíná všechny předměty a je koordinována školní metodičkou prevence.

8. primární prevence ve školních i mimoškolních programech mimo vyučování

Primární prevenci ve škole koordinuje školní metodička prevence. Zpracovává koncepci a plán preventivních aktivit školy – školní preventivní program.

9. ochranný režim (školní řád, dohledy učitelů)

Školní řád jasně specifikuje chování žáků, výchovná opatření, postup v případě porušení školního řádu. Dohledy a dozory učitelů jsou specifikovány v organizačních opatřeních školy a v rozvrhu dozorů. Zvýšený dozor a dohled nad žáky je stanoven cíleně na základě domluvy kompetentních osob školy a má za cíl minimalizaci rizikového chování žáků.

10. spolupráce s rodiči

Všichni pedagogové školy v co nejvyšší možné míře spolupracují se zákonnými zástupci žáků ve prospěch žáků a jejich edukačních i osobních potřeb a možností. Třídní učitelé a učitelé odborné výchovy se snaží o pravidelný kontakt s rodiči v rámci třídních schůzek a v rámci nastavených a domluvených komunikačních kanálů a předávání informací.

Rodiče jsou seznámeni s prevencí rizikového chování, s prevencí a řešením šikany ve škole na dnech otevřených dveří, na úvodních třídních schůzkách pro zákonné zástupce žáků prvních ročníků (v září daného školního roku), na pravidelných třídních schůzkách a dle potřeby na internetových stránkách školy, nástěnkách uvnitř školy apod.

Zákonní zástupci jsou informováni, pokud se jejich dítě stane součástí šikany, jsou informováni o řešení, opatřeních atd.

11. školní poradenské služby

Školní poradenské služby jsou poskytovány žákům, zákonným zástupcům a pracovníkům školy zdarma a v rozsahu stanoveném legislativním rámcem a vnitřním předpisem školy (Školním programem pedagogicko-psychologického poradenství). Členy školního poradenského pracoviště jsou: speciální pedagog, školní metodik prevence, výchovná poradkyně.

12. spolupráce se specializovanými zařízeními

Při předcházení případům šikany a při jejich řešení je důležitá spolupráce vedení školy, školního metodika prevence, výchovné poradkyně a školního speciálního pedagoga (etopeda) s dalšími institucemi a orgány zejména:

- v resortu školství – PPP, SVP, SPC, DÚ, VÚ, DD

- v resortu ministerstva vnitra a spravedlnosti – Policie ČR, státní zastupitelství, soudy
- v resortu zdravotnictví – pediatři, odborní lékaři, dětské psychologové, psychiatři a zařízení, která poskytují odbornou poradenskou a terapeutickou péči, včetně individuální a rodinné terapie
- v resortu sociální péče – OSPOD, NNO specializujícími se na prevenci a řešení šikany nebo na pedagogickou, psychologickou či sociální práci

13. vztahy se školami v okolí (domluva ředitelů na spolupráci při řešení šikany, kdy se jí účastní žáci z různých škol).

V případě potřeby se domluví ředitelé škol na společném postupu a řešení šikany, pokud se jí účastní žáci více škol.

E. Krizový plán – postupy řešení při výskytu šikany ve škole

Šikanování je komplikovaný a paradoxní fenomén a běžné pedagogické postupy naprosto selhávají. Odhalení šikany bývá obtížné. Významnou roli při jejím zjišťování hraje strach, a to nejen strach obětí, ale i pachatelů a dalších účastníků. Strach vytváří obvykle prostředí „solidarity“ agresorů i postižených. Účinné a bezpečné vyšetření šikany vychází z kvalifikovaného odhadu stadia a formy šikanování. Existuje rozdíl mezi vyšetřováním počátečních a pokročilých stádií šikanování.

Proškolený pracovník na podkladě kvalifikovaného odhadu stadia a formy šikanování rozhodne, zda řešení zvládne škola sama, nebo si povolá odborníka specialistu. V případě, že jde o počáteční a obvyklou šikanu, kterou zvládne škola sama, odborník postupuje podle scénáře určeného pro tento typ šikanování. Pokročilé a komplikované šikany škola řeší ve spolupráci s odborníky z venku, zejména se střediskem výchovné péče.

Šikanu pedagogických pracovníků řeší vedení školy v rámci svých kompetencí, popř. ve spolupráci s kompetentními institucemi. Pracovník školy, který se cítí být šikanován, informuje o tom svého nadřízeného nebo pracovníka, ke kterému má důvěru (a který informuje vedení školy), a vedení školy začne tento podnět ihned řešit.

Metody vyšetřování šikanování:

(1) Scénář pro obyčejnou počáteční šikanu (Kolář, 2011)

1. odhad závažnosti onemocnění skupiny a stanovení formy šikany
2. rozhovor s informátory a oběťmi
3. nalezení vhodných svědků
4. individuální rozhovory se svědky (nepřípustné je společné vyšetřování agresorů a svědků, hrubou chybou je konfrontace oběti s agresory)
5. ochrana obětí
6. předběžné vyhodnocení a volba ze dvou typů rozhovoru:
 - a. rozhovor s oběťmi a rozhovor s agresory (směřování k metodě usmíření)
 - b. rozhovor s agresory (směřování k metodě vnějšího nátlaku)
7. realizace vhodné metody:
 - a. metoda usmíření
 - b. metoda vnějšího nátlaku (výchovný pohovor nebo výchovná komise s agresorem a jeho rodiči)
8. třídnická hodina:
 - a. efekt metody usmíření
 - b. oznámení potrestání agresorů

9. rozhovor s rodiči oběti, (agresora)
10. třídní schůzky (v případě potřeby)
11. práce s celou třídou

Jak postupovat při objevení okolností nasvědčujících tomu, že se může jednat o šikanu:

- A. Učitel, popř. učitel odborného výcviku ihned předá informace kolegům ze ŠPP a také třídnímu učiteli a učitelé odborné výchovy daného žáka (daných žáků).
 - Mgr. Kamil Naščak – speciální pedagog
kabinet 203, telefon: 59 74 94 113, mobil: 739 345 771, email: nascak@soustav-ostrava.cz
 - Mgr. Lenka Bařinová – výchovná poradkyně
kabinet č. 201, telefon: 59 74 94 120, mobil: 739 345 774, email: barinova@soustav-ostrava.cz
 - Mgr. Jitka Vernerová – školní metodik prevence
kabinet č. 301, telefon: 59 74 94 106, mobil: 739 345 773, email: vernerova@soustav-ostrava.cz
- B. Tito pracovníci vyhodnotí informace a zvolí společně strategii postupu řešení
- C. Prvořadým úkolem je ochránit zdroj informací, oběť šikany. Na konkrétní variantě se pedagogičtí pracovníci domluví. Je nutná zvýšená pozornost ke klimatu dané třídy; zvýšení kvality dozoru – nutností je nahlížet během dozoru do tříd, i když je tam ticho!; je možné nechat oběť či informátory několik dní doma, aby nedošlo k pomstě ze strany agresorů atd.
- D. Pracovníci ŠPP celou záležitost vyšetří
- E. Informování rodičů oběti
- F. Domluva pedagogů na výchovných opatřeních pro agresora
- G. Informování rodičů agresora
- H. Informování vedení školy, ostatních kolegů; udělení výchovných opatření.
- I. Případné informování dalších institucí (popř. dle potřeby i dříve)
- J. Práce se třídou – třídní učitel, učitelé OBN, speciální pedagog
- K. Nadále zvýšený dohled nad třídou – TU, UOV, vyučující, dozory, speciální pedagog

(2) Základní krizový scénář pro výbuch skupinového násilí při pokročilé šikaně (Kolář, 2011)

A. První (alarmující) kroky pomoci

1. zvládnutí vlastního šoku – bleskový odhad závažnosti a formy šikany
2. bezprostřední záchrana oběti, zastavení skupinového násilí

B. Příprava podmínek pro vyšetřování

3. zalarmování pedagogů na poschodí a informování vedení školy
4. zabránění domluvě na křivé skupinové výpovědi
5. pokračující pomoc oběti (přivolání lékaře)
6. oznámení na policii, paralelně – navázání kontaktu se specialistou na šikanování, informace rodičům

C. Vyšetřování

7. rozhovor s obětí a informátory
8. nalezení nejslabších článků nespolupracujících svědků
9. individuální, případně konfrontační rozhovory se svědky
10. rozhovor s agresory, případně konfrontace mezi agresory, není vhodné konfrontovat agresora (agresory) s obětí (oběťmi)

D. Náprava

11. metoda vnějšího nátlaku a změna konstelace skupiny

Jak postupovat:

- A. Je nutné překonat vlastní šok a také zabránit tomu, aby byl napaden i pedagog.
- B. Ihned zachránit oběť.
- C. Přivolat si na pomoc další kolegy – voláním konkrétních kolegů, voláním o pomoc, posláním žáků pro ně atd. V případě nutnosti ihned zajistit zavolání na tísňovou linku – 155, 158, 112.
- D. Domluva pedagogických pracovníků na spolupráci a postupu vyšetřování + předání informací kolegům ze ŠPP a také třídnímu učiteli a učiteli odborné výchovy + předání informací vedení školy.
 - Mgr. Kamil Naščak – speciální pedagog
kabinet 203, telefon: 59 74 94 113, mobil: 739 345 771, email: nascak@soustav-ostrava.cz
 - Mgr. Lenka Bařinová – výchovná poradkyně
kabinet č. 201, telefon: 59 74 94 120, mobil: 739 345 774, email: barinova@soustav-ostrava.cz
 - Mgr. Jitka Vernerová – školní metodik prevence
kabinet č. 301, telefon: 59 74 94 106, mobil: 739 345 773, email: vernerova@soustav-ostrava.cz
- E. Tito pracovníci zvolí společně strategii postupu řešení.
- F. Nahlášení Policii ČR – 158, 112; obvodní oddělení Vítkovice (974 728 201).
- G. Pracovníci ŠPP celou záležitost vyšetří .
- H. Informování rodičů oběti.
- I. Informování rodičů agresora.
- J. Řešení výchovných opatření pro agresora.
- K. Případné informování dalších institucí.
- L. Práce s třídou – třídní učitel, učitelé OBN, speciální pedagog.
- M. Nadále zvýšený dohled nad třídou – TU, UOV, vyučující, dozory, speciální pedagog.

V rámci první pomoci je nutné při pokročilých, brutálních a kriminálních šikanách spolupracovat s dalšími institucemi a orgány, a to zejména s pedagogicko-psychologickou poradnou, střediskem výchovné péče, orgánem sociálně právní ochrany dítěte a především s Policií ČR.

F. Krizový plán – postupy řešení při ohrožení střelnou zbraní, nožem, výbušninou chemickou látkou apod.

1. Pokud je na to čas, tak překonat vlastní šok a ihned zajistit zavolání na tísňovou linku – 155, 158, 150, 112.
2. **Pokud je to nutné**, tak zahájit obranu vlastní osoby a žáků – odzbrojit agresora a zajistit ho do doby příjezdu Policie ČR; poskytnout ihned první pomoc zraněným. Jinak je nutné zabránění styku s agresorem – evakuace školy na bezpečné místo.
3. Velmi záleží na charakteru situace
 - a. Informování ostatních kolegů a žáků voláním o pomoc s informací, ať se snaží utéct – vyvolat poplach a evakuaci školy (pravidla evakuace stejná jako u požáru).
 - b. zabarikádování se ve třídě + ochrana žáků před agresorem a čekání na pomoc ze strany Policie ČR + informování ostatních kolegů a žáků voláním o pomoc s informací, co se stalo, kdo je agresor a jaké je nebezpečí.
4. Snažit se zabránit styku agresora s ostatními žáky a kolegy – evakuovat žáky, pokud je to možné tak izolovat agresora (např. zamknout a zabarikádovat ho samotného ve třídě apod.); zajistit, aby neutekl oknem apod.

5. Přivolat si na pomoc další kolegy – voláním konkrétních kolegů, voláním o pomoc, posláním žáků pro ně atd.
6. Spolupráce s Policií ČR a složkami integrovaného záchranného systému.
7. Doporučení – desatero pro zaměstnance veřejných institucí při ozbrojeném útoku (MSK):
 - a. Je-li to možné, volejte tísňovou linku policie 158, případně nechte zapnutý telefon, aby operátor mohl poslouchat. Svě blízké, pokud možno nekontaktujte, mohli by zkomplikovat práci policie.
 - b. Vezměte na vědomí, že můžete být ohroženi na životě, nepanikařte, nedělejte hluk, vypněte zvonění na mobilních telefonech, vypněte rádio, ...apod.
 - c. Jste-li v místnosti, zůstaňte na místě a zabezpečte se (zamkněte dveře, zabarikádujte se...). Pokud jste na chodbě, snažte se urychleně dostat do místnosti. Při útoku na ulici vyhledejte úkryt, pokud to není možné, vyhněte se kontaktu s útočníkem. Shromážděte se na určeném místě (které jste si dohodli, doporučila policie).
 - d. Při přímém ohrožení života zvažte možnost zakročit v rámci nutné obrany účinnými prostředky (horká voda, hasicí přístroj, noha od židle). Braňte se, pouze je-li to nezbytné.
 - e. Opuštění objektu provádějte výhradně po dohodě s policií. Nechte na místě všechny věci, vyhněte se místům střelby, křiku a hluku.
 - f. Pomáhejte ostatním, snažte se zabránit, aby se dostali do rizika útoku. Neošetřujte osoby, pokud vám hrozí nebezpečí.
 - g. Při příjezdu policie na místo postupujte dle jejich pokynů.
 - h. Policisty nezdržujte dotazy a upozorňováním na zraněné. Jen poskytněte stručné informace o útočníkovi (zbraň, chování, oblečení, místo pohybu).
 - i. Nezdržujte se u oken a dveří, nadržte v rukách žádné předměty, při pohybu na chodbě nechoďte těsně u zdi.
 - j. Po celou dobu zachovávejte klid, zabraňte panice. Na pokyn policie jděte na bezpečné místo určené ke shromáždění. Poskytněte informace, nebraňte se psychologické pomoci nabídnuté příslušníky integrovaného záchranného systému.

G. Krizový plán – postupy při šikaně zaměřené na učitele nebo jiného pracovníka školy

Řešení šikany zaměřené na učitele nebo jiného pracovníka školy je v kompetenci ředitele školy a zástupců ředitele školy.

1. odhad závažnosti a formy šikany, informování vedení školy
2. zajištění bezpečí učitele a žáků a zajištění dohledu nad žáky
3. rozhovor s informátory a oběťmi
4. nalezení vhodných svědků
5. individuální rozhovory se svědky
6. předběžné vyhodnocení a volba ze dvou typů rozhovoru:
 - a. rozhovor s oběťmi a rozhovor s agresory (směřování k metodě usmíření)
 - b. rozhovor s agresory (směřování k metodě vnějšího nátlaku)
7. realizace vhodné metody:
 - a. metoda usmíření
 - b. metoda vnějšího nátlaku (výchovní pohovor nebo výchovní komise s agresorem a jeho rodiči)
8. stanovení dalších opatření, ošetření rizik a informování ostatních pracovníků školy

Jak postupovat při objevení okolností nasvědčujících tomu, že se může jednat o šikanu zaměřenou na učitele:

- A. Pedagog předá informaci vedení školy (ředitel školy, zástupci ředitele školy)
- B. Vedení školy vyhodnotí informace a zvolí strategii a postup řešení
- C. Prvořadým úkolem je ochránit zdroj informací, oběť šikany.
- D. Vedení školy může požádat pracovníky ŠPP o pomoc při prošetření celé záležitosti
- E. Domluva pedagogů na výchovných opatřeních pro agresora
- F. Informování rodičů agresora
- G. Informování ostatních kolegů; udělení výchovných opatření, nápravná opatření
- H. Případné informování dalších institucí (popř. dle potřeby i dříve)
- I. Práce se třídou – třídní učitel, učitelé OBN, speciální pedagog
- J. Nadále zvýšený dohled nad třídou – TU, UOV, vyučující, dozory, speciální pedagog

Pokud dojde k výbuchu skupinového násilí při pokročilé šikaně vůči učitelé, postupuje se obdobně jako u postupu při řešení šikany vůči žákům.

H. Nápravná opatření

Škola má k dispozici pro zastavení násilí agresorů nápravná opatření, z nichž některá přicházejí při šikanování v úvahu (opatření lze kombinovat):

- výchovná opatření (napomenutí a důtka třídního učitele, důtka ředitele školy; podmíněné vyloučení a vyloučení ze školy - nelze použít v případě žáka, který plní povinnou školní docházku);
- realizace individuálního výchovného plánu agresora;
- snížení známky z chování;
- převedení do jiné třídy, pracovní či výchovné skupiny (je třeba individuálně posoudit efektivitu tohoto opatření, aby nedošlo k přesunutí šikany do nového prostředí a podmínek);
- vyloučení ze školy při mimořádně závažné šikaně a opakované šikaně po rozhodnutí výchovné komise – nelze použít v případě žáka, který plní povinnou školní docházku. Při vyloučení žáka se musí postupovat v souladu se zákonem č. 561/2004 Sb., předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon), ve znění pozdějších předpisů a zákonem č. 500/2004 Sb., správní řád.
- v extrémních případech si lze představit potřebu urychlit proces vyloučení žáka proto, aby se neopakovaly negativní projevy plynoucí z přítomnosti problematického žáka ve škole. Taková potřeba může vzniknout zejména v situaci, kdy selžou všechna ostatní opatření organizačního, výchovného či kázeňského charakteru. Pro urychlení procesu vyloučení žáka ze školy zejména v jasných případech, kdy není pochyb o tom, že jsou pro takový postup splněny podmínky, je možné uvažovat o vyloučení odkladného účinku rozhodnutí o vyloučení žáka ze školy podle § 85 správního řádu. Takto nabyde rozhodnutí o vyloučení žáka ze školy právní moci již doručení účastníkovi nebo účastníkům řízení a nemusí se čekat na uplynutí lhůt pro podání odvolání, případně na rozhodnutí o odvolání. Žák bude takto vyloučen ze školy již dnem doručení rozhodnutí žákovi (v případě, že je žák zletilý), nebo jeho zákonným zástupcům;
- doporučení rodičům, aby dobrovolně umístili žáka do pobytového oddělení střediska výchovné péče, případně doporučení realizovat dobrovolný diagnostický pobyt žáka v diagnostickém ústavu;
- podání návrhu orgánu sociálně-právní ochrany dětí k zahájení práce s rodinou, případně k zahájení řízení o nařízení předběžného opatření či ústavní výchovy s následným umístěním v diagnostickém ústavu. Podání oznámení na státní zastupitelství.

I. Podávání podnětů, stížností a oznámení

Škola přijímá podněty a stížnosti ze strany zaměstnanců, žáků a zákonných zástupců. A to i anonymně. Podněty a stížnosti lze uplatnit:

- o osobně, emailem, poštou, schránkou důvěry (umístěna u kabinetu výchovné poradkyně), datovou schránkou, písemně na podatelnu školy, telefonicky či jiným obdobným způsobem – u ředitele školy, zástupců ředitele školy, pracovníků školního poradenského pracoviště (speciální pedagog, školní metodik prevence, výchovná poradkyně, vrchních učitelů odborné výchovy. Pokud se o šikanování dozví třídní učitel, učitel odborné výchovy, jiní pracovníci školy, žák, zákonný zástupce apod., informuje ihned některého z výše uvedených pracovníků školy.
- o Pracovník školy, který byl takto kontaktován a informován rozhodne, zda je kompetentní řešit tuto záležitost. Pokud ano, tak záležitost bez zbytečných odkladů začne řešit. Pokud záležitost spadá do kompetence jiného pracovníka školy, tak mu bez odkladu předá o celé záležitosti informace. Pokud není zřejmé, kdo by měl záležitost řešit, rozhodne o celé věci a jejím řešení ředitel školy. O všech záležitostech, které se týkají šikanování ve škole je povinnost informovat ředitele školy. V záležitostech týkajících se šikanování se postupuje podle platné legislativy a podle vnitřních předpisů školy, je o nich vyhotoven písemný zápis.
- o Pokud dojde k nespokojenosti ze strany ohlašovatele s vypořádáním školy ohledně informování o šikaně a jejím řešení, může se tato osoba obrátit přímo na ředitele školy. V případech podezření nebo již prokazatelných projevů šikany, které nejsou bezodkladně a uspokojivě řešeny v pravomoci pedagogických pracovníků včetně školního metodika prevence či výchovného poradce, je nutné se obrátit na ředitele příslušné školy nebo školského zařízení. Pokud se však projeví nečinnost i ze strany ředitele a postup školy v řešení šikany je nedostatečný, je možné jednat v této záležitosti se zřizovatelem školy nebo podat stížnost nebo oznámení České školní inspekci (dále jen „ČŠI“). Stížnost nebo oznámení podané písemně, osobně nebo v elektronické podobě se přijímají na všech pracovištích ČŠI. V případě, že stěžovatel požádá o utajení své totožnosti, zaručuje ČŠI anonymitu při prošetřování. Je však důležité, aby ve stížnosti byly popsány všechny podstatné okolnosti, včetně identifikace školy. Stížnost nebo oznámení je možné adresovat příslušnému inspektorátu ČŠI i na ústředí, tzn. na adresu: Fráni Šrámka 37, 150 21 Praha 5, resp. elektronicky na adresu posta@csicr.cz. Při šetření zřizovatelem a ČŠI bývá do týmu zařazen specialista na řešení šikany. Současně je možné stížnost podávat školskému ombudsmanovi (ombudsman@msmt.cz), veřejnému ochránci práv (podatelna@ochrance.cz) a na příslušné státní zastupitelství. V případě, že stížnost či oznámení zasahuje oblast pracovně-právních vztahů, je možné se obrátit na příslušný inspektorát práce. Další možností je pak řešení sporu podáním žaloby na ochranu osobnosti nebo pomocí antidiskriminačního zákona u soudu.

J. Doporučená literatura a informační zdroje

Literatura

- o Bendl, S.: Prevence a řešení šikany ve škole. Praha: ISV, 2003.
- o Braun, R.: Diagnostika školní třídy. Skupinová práce se třídou. Praha: IPPP ČR, 2008.
- o Čapek, R.: Třídní klima a školní klima. Praha: GradaPublishing, 2010.
- o Grecmanová, H.: Klima školy. Olomouc: Hanex, 2008.
- o Janošová, P., Kollerová, L., Zábrodská, K., Kressa, J., Dědová, M. (2016). Psychologie školní šikany [Psychology of the school bullying] Praha: Grada.
- o Kavalír, A. (Eds.). (2009). Kyberšikana a její prevence – příručka pro učitele. Plzeň: Dragon press s.r.o.
- o Kolář, M. (2013): Výcvik odborníků v léčbě šikany. Praha: Pražská vysoká škola psychosociálních studií.
- o Kolář M. (2011). Nová cesta k léčbě šikany. Praha: Portál.
- o Kolář, M. (2001, 2005). Bolest šikanování. Praha: Portál.
- o Kolář, M. (2000, 1997). Skrytý svět šikanování ve školách. Praha: Portál.
- o Kopecký, K., Krejčí, V. (2010). Rizika virtuální komunikace. (Příručka pro učitele.) Olomouc: Net Kopecký, K. Úvod do problematiky kyberšikany páchané na učitelích. Internetový portál E-Bezpečí [online]. 2016 [vid. 23. únor 2016]. Dostupné z: <http://www.e-bezpeci.cz/index.php/temata/kyberikana/1120-kybersikana-ucitelu-vyzkum>
- o Univerzity. [cit. 2. 12. 2012] <http://www.e-nebezpeci.cz/index.php/ke-stazeni>
- o Krejčí, V. (2010). Kyberšikana – kybernetická šikana. Olomouc: E-Bezpečí. [cit. 2. 12. 2012] Dostupný z WWW – <http://www.e-nebezpeci.cz/index.php/ke-stazeni/materialy-pro-studium-studie-atd>

- Krejčí, V. Pravidla bezpečného používání internetu pro rodiče. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2016. Dostupné z: http://e-bezpeci.cz/index.php/ke-stazeni/doc_download/74-pravidla-bezpeneho-chovani-na-internetu-pro-dodie-2015
- Lašek, J.: Sociálně psychologické klima školních tříd a školy. Hradec Králové: Gaudeamus, 2001.
- Mareš, J.: Dotazník sociálního klimatu školní třídy. Praha: IPPP, 1998
- Mareš, J.: Přehled kvantitativních metod pro diagnostiku psychosociálního klimatu školy I. in: JEŽEK, S. (ed.): Psychosociální klima školy II. Brno: MSD, 2004.
- Mareš, J.: Přehled kvantitativních metod pro diagnostiku psychosociálního klimatu školy II. in: JEŽEK, S. (ed.): Psychosociální klima školy III. Brno: MSD, 2005.
- Mareš, J. Diagnostika sociálního klimatu školy. In Ježek, S. (ed.), Psychosociální klima školy I. Brno: MSD 2003.
- Mertin, V., Krejčová, L.: Metody a postupy poznávání žáka: pedagogická diagnostika. 1.vyd.Praha: Wolters Kluwer ČR, 2012
- Miovský, M., Skácelová, L., Zapletalová, J., Novák, P., Barták, M., Bártík, P. et al. (2015). Prevence rizikového chování ve školství (2nd ed.). Praha: Klinika adiktologie 1. LF UK a VFN v Praze v Nakladatelství Lidové noviny.
- Miovský, M., Adámková, T., Barták, M., Čablová, L., Čech, T., Doležalová, P. et al. (2015). Výkladový slovník základních pojmů školské prevence rizikového chování (2nd ed.). Praha: Klinika adiktologie 1. LF UK a VFN v Praze v Nakladatelství Lidové noviny.
- Miovský, M., Aujezká, A., Burešová, I., Čablová, L., Červenková, E., Jírová Exnerová, M. et al. (2015). Programy a intervence školské prevence rizikového chování v praxi (2nd ed.). Praha: Klinika adiktologie 1. LF UK a VFN v Praze v Nakladatelství Lidové noviny.
- Miovský, M., Gabrhelík, R., Charvát, M., Šťastná, L., Jurystová, L. & Pavlas Martanová, V. (2015). Kvalita a efektivita v prevenci rizikového chování dětí a dospívajících. Praha: Klinika adiktologie 1. LF UK a VFN v Praze v Nakladatelství Lidové noviny.
- Miovský, M., Skácelová, L., Čablová, L., Veselá, M., & Zapletalová, J. (2012). Návrh doporučené struktury minimálního preventivního programu prevence rizikového chování pro základní školy. Praha: Univerzita Karlova v Praze & Togga.
- Parry, J., Carrington, G. (1997). Čelíme šikanování: Sborník metod. Praha: IPPP: Portál.
- Rogers, V. (2011). Kyberšikana. (Pracovní materiály pro učitele a žáky.) Praha: Portál.
- Říčan, P., Janošová, P. (2010). Jak na šikanu. Praha: Grada.
- Říčan, P. (1995). Agresivita a šikana mezi dětmi: jak dát dětem ve škole pocit bezpečí. Praha: Portál.
- Širůčková, M., Miovský, M., Skácelová, L., Gabrhelík, R. a kol. (2012). Příklady dobré praxe programů školské prevence rizikového chování. Praha: Univerzita Karlova v Praze & Togga.
- Vágnerová, K. (2009). Minimalizace šikany. Praktické rady pro rodiče. Praha: Portál.

Webové odkazy

- Web Minimalizace šikany, www.minimalizacesikany.cz (poradna, publikace, letáky ke stažení apod.)
- Společenství proti šikaně, www.sikana.org
- Internet poradna, www.internetporadna.cz Sdružení Linka bezpečí (116 111), www.linkabezpeci.cz
- Veřejný ochránce práv, www.ochrance.cz. Amnesty International ČR, www.amnesty.cz
- E-Nebezpečí pro učitele, www.e-nebezpeci.cz
- Národní centrum bezpečnějšího internetu, www.ncbi.cz
- Portál E-Bezpečí, www.e-bezpeci.cz
- Online poradna projektu E-Bezpečí, www.napisnam.cz
- Kontaktní centrum, které přijímá hlášení, týkající se nezákonného a nevhodného obsahu internetu, www.Horka-linka.cz
- Vyhledávací aplikace certifikovaných primárně preventivních programů také v oblasti šikany: <http://www.nuv.cz/t/pracoviste-pro-certifikace/poskytovatele>

PŘÍLOHA 1: Přímé a nepřímé varovné signály šikanování

Přímé varovné signály šikanování mohou být např.:

- posměšné poznámky na adresu žáka, pokořující přezdívka, nadávky, ponižování, hrubé žerty na jeho účet; účet např. z důvodu etnicity, sexuální orientace, náboženského vyznání apod.;
- kritika žáka, výtky na jeho adresu, zejm. pronášené nepřátelským, nenávislivým, pohrdavým tónem;
- nátlak na žáka, aby dával věcné nebo peněžní dary šikanujícímu nebo za něj platil;
- příkazy, které žák dostává od jiných spolužáků, zejména pronášené panovačným tónem;
- skutečnost, že se žák podřizuje ponižujícím a panovačným příkazům spolužáků;
- nátlak na žáka k vykonávání nemorálních až trestných činů či k nucení spoluúčasti na nich;
- honění, strkání, šťouchání, rány, kopání, které třeba nejsou zvláště silné, ale je nápadné, že je oběť neoplácí;
- rvačky, v nichž jeden z účastníků je zřetelně slabší a snaží se uniknout;
- žák se snaží bránit cestou zvýšené agrese, podrážděnosti, odmítání učitelům apod.

Nepřímé varovné signály šikanování mohou být např.:

- žák je o přestávkách často osamocený, ostatní o něj nejeví zájem, nemá kamarády;
- při týmových sportech bývá jedinec volen do družstva mezi posledními;
- při přestávkách vyhledává blízkost učitelů;
- má-li žák promluvit před třídou, je nejistý, ustrašený;
- působí smutně, nešťastně, stísněně, mívá blízko k pláči;
- stává se uzavřeným;
- jeho školní prospěch se někdy náhle a nevysvětlitelně zhoršuje;
- jeho věci jsou poškozené nebo znečištěné, případně rozházené;
- zašpiněný nebo poškozený oděv;
- stále postrádá nějaké své věci;
- odmítá vysvětlit poškození a ztráty věcí nebo používá nepravděpodobné výmluvy;
- mění svoji pravidelnou cestu do školy a ze školy;
- začíná vyhledávat důvody pro absenci ve škole;
- odřeniny, modřiny, škrábance nebo řezné rány, které nedovede uspokojivě vysvětlit.

Zákonní zástupci žáků by si měli všimnout především těchto možných signálů šikanování:

- za dítětem nepřicházejí domů spolužáci nebo jiní kamarádi;
- dítě nemá kamaráda, s nímž by trávil volný čas, s nímž by si telefonovalo apod.;
- dítě není zváno na návštěvu k jiným dětem;
- nechce jít ráno do školy (zvláště když dříve mělo dítě školu rádo). Dítě odkládá odchod z domova, případně je na něm možno pozorovat i strach;
- ztráta chuti k jídlu;
- dítě nechodí do školy a ze školy nejkratší cestou, případně střídá různé cesty, prosí o odvoz autem;
- dítě chodí domů ze školy hladové (agresori mu berou svačinu nebo peníze na svačinu);
- usíná s pláčem, má neklidný spánek, křičí ze snu, např. "Nechte mě!";
- dítě ztrácí zájem o učení a schopnost soustředit se na ně;
- dítě bývá doma smutné či apatické nebo se objevují výkyvy nálad;
- zmínky o možné sebevraždě;
- odmítá svěřit se s tím, co ho trápí;
- dítě žádá o peníze, přičemž udává nevěrohodné důvody (například opakovaně říká, že je ztratilo), případně doma krade peníze;
- dítě nápadně často hlásí ztrátu osobních věcí;
- dítě je neobvykle, nečekaně agresivní k sourozencům nebo jiným dětem, projevuje i zlobu vůči rodičům;
- dítě si stěžuje na neurčité bolesti břicha nebo hlavy, možná ráno zvrací, snaží se zůstat doma; své zdravotní obtíže může přehánět, případně i simulovat (manipulace s teploměrem apod.);
- dítě se vyhýbá docházce do školy;
- dítě se zdržuje doma více, než mělo ve zvyku.

PŘÍLOHA 2: Stadia šikanování

První stadium: Zrod ostrakismu

Jde o mírné, převážně psychické formy násilí, kdy se okrajový člen skupiny necítí dobře. Je neoblíben a není uznáván. Ostatní ho více či méně odmítají, nebaví se s ním, pomlouvají ho, sprádají proti němu intriky, dělají na jeho účet „drobné“ legrácky apod. Tato situace je již zárodečnou podobou šikanování a obsahuje riziko dalšího negativního vývoje.

Druhé stadium: Fyzická agrese a přitvrzování manipulace

V zátěžových situacích (což může být i školou vytvářené konkurenční prostředí), kdy ve skupině stoupá napětí, začnou ostrakizovaní žáci sloužit jako hromosvod. Spolužáci si na nich odreagovávají nepříjemné pocity, například z očekávané těžké písemné práce, z konfliktu s učitelem nebo prostě jen z toho, že chození do školy je obtěžuje. Manipulace se přitvrzuje a objevuje se zprvu ponejvíce subtilní fyzická agrese. Stupňování agrese může být dáno také neřešením předchozí situace.

Třetí stadium (klíčový moment): Vytvoření jádra

Vytváří se skupina agresorů, úderné jádro. Tito širitelé „viru“ začnou spolupracovat a systematicky, nikoliv již pouze náhodně, šikanovat nejvhodnější oběti. V počátku se stávají jejich oběťmi ti, kteří jsou už osvědčeným objektem ostrakizování. Třída ví, o koho jde. Jde o žáky, kteří jsou v hierarchii nejnižší, tedy ti „slabí“. Většinou platí mezi ostatními žáky názor - „raději on, než já“.

Čtvrté stadium: Většina přijímá normy

Normy agresorů jsou přijaty většinou a stanou se nepsaným zákonem. V této době získává neformální tlak ke konformitě novou dynamiku a málokdo se mu dokáže postavit. Platí „Buď jsi s námi, nebo proti nám.“ U členů „virem“ přemožené skupiny dochází k vytvoření jakési alternativní identity, která je zcela poplatná vůdcům. I mírní a ukáznění žáci se začnou chovat krutě – aktivně se účastní týrání spolužáka a prožívají při tom uspokojení.

Páté stadium: Totalita neboli dokonalá šikana

Násilí jako normu přijímají všichni členové třídy. Šikanování se stává skupinovým programem. Obrazně řečeno nastává éra „vykořisťování“. Žáci jsou rozděleni na dvě sorty lidí, které pro přehlednost můžeme označit jako „otrokáře“ a „otroky“. Jedni mají všechna práva, ti druzí nemají práva žádná. Ve čtvrtém a pátém stadiu hrozí reálné riziko prorůstání parastruktury šikany do oficiální školní struktury. Stává se to v případě, kdy iniciátor šikanování je sociometrickou hvězdou. Je žákem s výborným prospěchem, má kultivované chování a ochotně pomáhá pedagogovi plnit jeho úkoly.

Zvláštnosti u psychických šikan

U psychických šikan zůstává princip stadií nezměněn. Nicméně jejich podoba je jiná. V popředí je nepřímá a přímá verbální agrese čili psychické násilí. Často se zraňuje „jen“ slovem a izolací. Rozdíl je pouze v tom, že se nestupňuje násilí fyzické, ale psychické. Krutost psychického násilí si však v ničem nezadá s nejbrutálnější fyzickou agresi.

(Kolář, 2011)